

tarju poglavitni del zaslужka, ki je bil sicer skromen in pičel, vender pa trajen in zanesljiv, kar bo pa prenehalo takoj, ko se uveljavi vladni načrt.

Radi tega obetajo avstrijski notarji, da bodo izdelavali listine brezplačno ubožnim strankam, kadar se namerava takojšnja vknjižba lastninske pravice glede zemljišč v vrednosti do 100 gld.

S tem korakom pokaže notarstvo, da se je popelo na vrhunec socialno-političnih teženj, pustivši na stran svojo korist napram občni in državni. Kajti obče znano je, da je izviralo doslej notarju iz obilnejšega števila takšnih manjših opravil kolikor toliko zaslужka, to pa preneha v bodoče popolnoma. Radi tega pa lahko vidi vsakdo veliko žrtev, ker zlasti v goratih pokrajinah je bore malo prometa z zemljišči, vrednimi nad 100 gld.

(Konec prih.)

O vrednosti in ceni, temeljnem pojmu politične ekonomije.

Piše dr. Ivan Žmave.

Človek, telesno in duševno bitje, ima fizične in psihične potrebe. Antropologija se ozira na celega človeka, v kolikor je človek individuum; obsega anatomijo, fiziologijo, zlasti pa psihologijo ali dušeslovje. Psihologija nas zopet vede k oni znanosti, ki se bavi s čini človeka in s smotrom njegovega bivanja. Zakaj človek živi? Kaj je njegov poslednji smoter? po katerem potu naj ta smoter doseže? Kako bodi hotenje in teženje človekovo, da neizogibno privede k najvišjemu smotru? — to so vprašanja, ki jim odgovarja etika ali morála.

Etika ali morála pa nima za predmet samo pojedinca; pojedinec živi v obitelji, v občini, v družbi. Ko popisuje anatomija člene in ustroj človeškega telesa, fiziologija pa funkcije in opravke posameznih telesnih delov, onda popisuje analogično sociologija ustroj in opravilo členov družbe ter cele

zamotane, in vendar globljemu opazovalcu čudovito¹⁾ sestavljene družbe. Ker pa človek v družbi nastopa kakor samozavestno delujoče bitje, mora v družbi etika imeti svoje mesto; i družba ima svoje etične smotre, ki naj harmonujejo z etičnimi smotri pojedincev: sociologija kaže nam takó na socialno (družabno) etiko ali politiko, kakor jo je Aristotel razumeval in jo moderni politični ekonomí (Roscher²⁾ i. dr.) razumevajo.

Ali že pri pojedincu nam anatomija in fiziologija kaže fizični proces: v fizikalnem oziru je življenje gibanje in menjava raznih snovij, dà, življenje je sežiganje snovij, je ogenj, rečejo fiziologi. Jedoč, pijoč in dihajoč sprejema človek snovi va-se, ki se spreminjajo po mnogih procesih v različne sestavine in teló zopet zapuščajo; kakor neskončni vesmir (makrokosmus), tako je tudi mali in malenkostni svet (mikrokosmus) pojedinca večno gibanje in menjanje tvarine ter sile.

Človek ima na tak način fizičnih potreb, da se mu vzdrži življenje; in vedno, že v primitivni obitelji — nekateri sociologi pravijo, v prvotni tolpi in čredi — bilo mu je skrbeti za uvete svojega fizičnega življenja, moral je gospodariti; in zgodaj se je razvil tradicionalen nauk o praktičnem gospodarstvu ali o ekonomiji; stari Grki so pravila umnega gospodarstva, ki se tiče priproste in jednostavne obitelji, zlagali v praktično disciplino, ki so jo nazivali ekonomiko kakor nauk o hišnem (familijarnem) gospodarstvu, in pesniki (Heziod) so takova pravila odevali s slaščico fantazije.

Ko se je pa družba razvila, ko so jedenkrat vrasle cele skupine pojedinih obitelj, občin in dežel v jedno veliko celoto, morala je skrb za materijalne pogoje fizičnega centralizovanega življenja ove celote imeti v očeh celi ta veliki organizem; primitivna, priprosta ekonomika ni več zadostovala. Kakor je v duševnem oziru iz etike se rodila socialna etika ali politika, tako se je razvila v fizičnem in gospodarskem oziru iz ekonomike ali familijarne ekonomije — na vso družbo, na vse meščan-

¹⁾ „So pa razložki darov, ali jeden je Duh. A vsakemu se daje razodetje Duha na korist. Sedaj so mnogi udje, a telo je jedno.“ 1. Kor. 12, 4 sl. je geslo velikanskega (najbrž najboljšega nemškega) sociologičnega dela A. Schäffle: Bau und Leben des socialen Körpers.

²⁾ V glavnem svojem delu: System der Volkswirtschaft.

stvo, na vso državo (*πολιτεία*) ozirajoča se ekonomika: politična ekonomija, kakor se tudi dandanes ta nauk jako primerno zove (Politična ekonomija, narodno gospodarstvo, v nemščini: Volkswirtschaftslehre, politische Ökonomie, Nationalökonomie, pomenjajo jedno ter isto z malimi razlikami).

Kakor pa v človeku ni telesa brez duha, niti duha brez telesa, tako tudi v družbi ne more biti fizičnega brez duševnega, niti duševnega brez fizičnega; dalje tudi ne fizičnih potreb brez duševnih, in ne duševnih potreb brez fizičnih; z drugimi besedami: ni ekonomike brez etike, kar se elementov človeške družbe tiče, in ni politične ekonomije ali narodnega gospodarstva brez socialne etike ali politike gledé na veliko družbo. To je povdarjal posebno Aristotel, kateremu je politična ekonomija bila samo pomožna, nekako postranska veda politike, katero je smatral za vrhunec vse filozofije in znanosti. Vendar ni nikoli zanemarjal fizičnega temelja in pogoja duševno in etično vsovršene družbe, ako ravno bi se komu, čitajočemu njegovo prekrasno »politiko«,¹⁾ zdelo, da zaničuje fizičnega delavca ali celó trgovca. Tudi srednjeveški duševni orjak Tomaž Akvinski nikakor ni preziral ekonomičnih uvetov velikega socialnega življenja, kar se iz tega razvidi, da se je intenzivno bavil z gospodarskimi vprašanji v svojih komentarjih k Aristotelovi »etiki« in »politiki«, pa tudi v svojem največjem bogoslovnem delu, v »sumi teologični«;²⁾ krivo se sv. Tomažu očita — kakor to stori večina modernih političnih ekonomov — da nima za narodno gospodarstvo nobenega pravega smisla; ako se kedaj nekoliko rezervirano izrazi o vrednosti zlasti trgovskega stanu, ima k temu oni vzrok, ki ga je imel že njegov učitelj Aristotel: on vidi v gospodarskem boju veliko strastij in poželjivosti (*concupiscentia*), in te seveda biča; dalje ima pa na umu, osobito v »sumi teologični«, etično dovršenega kristjana (*menih*), ki se ravna po treh evangeljskih nasvetih, in takemu je seveda

¹⁾ Aristotelova „politika“ ima še zmirom svojo znanstveno in praktično veljavo; na Angležkem ni izobraženega politika, ki ne bi bil proučil tega prekrasnega in lahko umljivega dela; sploh spada „politika“ k „stotini najboljših knjig“ katere bi moral vsak naobraženec poznati.

²⁾ Gl. drugi oddelek drugega dela (II. II. q. 77 in 78 o trgovini in o obrestih.)

skrb za bogastvo in denar nekaj poniževalnega. Kdor se hoče prepričati, kako trezno je Tomaž iz Akvina mislil v gospodarskem oziru, naj ne pozabi prečitati njegovega prekrasnega spisa »de regimine principum.« V kaki tesni zvezi je imetek ter morala, ekonomija in politika, se ne dá lepše reči, kakor je napisal Tomaž v tem spisu II. c. 7: »Čednosti in delovanja . . . ne more biti brez denarja, kakor ni kovač brez svojega orodja.«

Kakor nista Aristotel in Tomaž prezirala materijalnih pogojev človeške družbe, tako narobe ne prezirajo vsi boljši politični ekonomisti našega veka etičnih smotrov te družbe; Roscher, Schmoller, Adolf Wagner, Schäffle i. dr. naglašajo, da ne more biti politične ekonomije brez politike ali socialne etike, da je in ostane človek etično bitje.

Tako se veliki misleci vedno strinjajo, akopram nekateri izhajajo iz jedne — Aristotel, Tomaž i. dr. od ideologične in filozofične — drugi od nasprotne — moderni od materijalne in gospodarske — strani človeškega in vesoljnega sostva (Sein). Kajti neskončni so problemi in neskončne so resnice; naposled se pa vendar rezultati končnega umovanja človeškega duha o velikih istinah koncentrujejo in kristalizujejo okoli malega kristala nam evidentnih in pristopnih resnic.

To veselo dejstvo najdemo tudi, ako primerjamo razglabljanja velikih mislecev v teku stoletij gledé na osnovni pojem politične ekonomije, gledé na vrednost in ceno imetka (Gut); dá, do česar so prišli moderni teoretiki po velikih ovinkih, po težavnem lastnem razmišljevanju, najdemo že pri Aristotelu v čudoviti prikupni prostosti. Seveda, Aristotel vseh temeljev socialnega gospodarstva ni analizoval do dna, kakor to dandanes moramo; ni imel niti takove družbe pred seboj, kakor dandanes mi v njej živimo; vendar je pa bistvene pojme lepše in koreniteje tolmačil nego mnogi moderni ekonomični teoretiki, lepše tudi nego slavljene in res velike učenjake Marx v našem stoletju. V naslednjem se bomo radi tega ozirali v prvi vrsti na osnovni pojem politične ekonomije, kakor ga je ustalil Aristotel in po njem Tomaž; videli bomo, da novejši učenjaki niso mogli dosti dalje in globlje poseči, kar se teh prvih in glavnih principov tiče (o celoti politične ekonomije tu ne govorim). Če razumemo te

Aristotelove principe, razumemo teoretični fundament i modernega narodnega gospodarstva.

* * *

Velikanska je v naših časih gospodarska organizacija po vsej zemlji. Sicer je v historiji veljal vedno, pa vendar nikoli ne v takovi meri kot dandanes izrek: denar sveta vladar, ali, kakor je kardinal in diplomat Richelieu dejal: finance — Arhimedova točka; zato je pa finančna veda za nas važna še dosti bolj, nego je bila za naše praočete; Avstrija ne bi bila 1866 od Prusov pobita, ko ne bi trpela na kroničnem finančnem deficitu, pripominja Roscher v »System der Volkswirtschaft« (I. str. 40.).

V gospodarskem razvoju tekmujejo narodi in države med seboj, vsa trezna moderna politika obstoja malone skoro v tem: kakó produkcijo dvigati, odjemališča za blago si dobivati in kakó prisvajati moč nad deželami?

Naravno je torej, da se je razvila posebna znanost, katera se bavi z gospodarskimi vprašanji, do visokega vrhunca popolnosti; dà, na naših avstrijskih pravoslovnih fakultetah je narodno gospodarstvo skoro jedino znanstveni predmet, ker se politična ekonomija res po znanstveni metodi bavi z vzroki raznih gospodarskih pojavov in izvaja iz nekaterih principov brezbrojne ekonomične prikazni.

Jeden takovih elementov je pojem vrednosti in cene, na katerega se gradi cela politična ekonomija.

* * *

Naslednje vrstice mogel bo z zanimanjem zasledovati oni, ki ima že gotove nazore o politični ekonomiji; naši pravniki jih seveda imajo, osobito, ker imamo na avstrijskih fakultetah dokaj dobrih učnih sil (K. Menger, Böhm-Bawerk, Philipovich, Wieser i. dr.). Ker se pa utegne — in potrebno je — tudi marsikateri nepravnik zanimati za velevažno našo vedo, navedem v orijentacijo nekaj literature.

Najbolj popularni so dandanes v širjih masah marxistični politični ekonomisti; akopram so jednostranski, ipak dobro služijo. »Klasiki« so Marx, Engels, Lassalle; njih nauke dobro razlaga K. Kautsky v popularno pisanih knjižicah: »K. Marx' Oekonomische Lehren«, »Erfurter Programm«, »Der Parlama-

rismus, Volksgesetzgebung und Socialdemokratie.« Kritično o marxizmu piše avstrijski ex-minister A. Schaeffle v delcu, ki ga posebno priporočam: »Die Quintessenz des Sozialismus«, in Masaryk: »Otázka sociální« (Vprašanje socijalno, tudi v nemškem prevodu).

Z objektivnega stališča razmotriva na kratko glavne probleme ekonomične med drugimi Körner v delcu »Grundrisse der Volkswirtschaftslehre« (Dunaj 1898); velika dela o tej stroki so spisali nemški izborni učenjaki in profesorji: Ad. Wagner, Lehrbuch der politischen Oekonomie; Roscher, System der Volkswirtschaft; Schmoller i. dr. Iz tako zvane avstrijske (dunajske) šole imenujem: K. Menger, Grundsätze der Volkswirtschaftslehre; Philipovich, Grundriss der politischen Oekonomie.

Kot leksikalno delo je za vsakega veščaka in znanstvenega politika neobhodno potreben: Handwörterbuch der Staatswissenschaften (Conrad-Elster-Lexis-Loening), ki uprav v 2. iztisu izhaja; temu podobno, a manjše in cenejše delo je: Wörterbuch der Volkswirtschaft von Elster; dober je dalje v katoliškem smislu redigovani Staatslexikon (der Görresgesellschaft).

Iz slovanske literature bi se dalo veliko navesti; Rusi imajo neverjetno veliko v tem oziru; ali v Avstriji ruskih avtorjev dobiti ni, in jaz sam nisem čital razen nekaj referatov o velikih ruskih delih. Med Čehi pišejo Braf (profesor politične ekonomije), Kaizl (národní hospodárství, finanční veda), med Hrvati Lorković (Počela političke ekonomije 1889), med Srbi Vujić (Narodna ekonomija, ki jo jako hvalijo).

Kdor se hoče na čisto praktičen način z modernim svetovnim gospodarstvom seznaniti, naj si priskrbi »Maier-Rothschild, Handbuch der gesammten Handelswissenschaften«, ki je v prvi vrsti namenjen za trgovce — in tudi pri nas Slovencih je treba, da bomo imeli ne samo kramarje, ampak svetovno izobražene trgovce — in »Maiers Handelslexikon.«

Kar se znanstvenih revij tiče, je nam najbližnja izvrstno urejevana »Zeitschrift für Volkswirtschaft, Socialpolitik und Verwaltung« (Böhm-Bawerk, Plener, Inama-Sternegg).

Razumen politik, ki hoče zasledovati javne pojave, baviti se ima posebno z rezultati statistike; vsako ministerstvo izdava

svojo statistiko; splošne rezultate zgrinja v celoto gledé na Avstrijo »Oesterreichisches statistisches Handbuch, herausgegeben von der statistischen Central-Commission«, kot knjiga pa gledé na vso zemljo »Kolb, Statistik der Neuzeit«. O velikanskem birokratičnem in upravnem aparatu v moderni državi se dobi nekak pojem, ako se pregleda n. pr. avstr.: »Hof- und Staats-Handbuch.«

Hočejo li Slovenci aktivno udeleževati se politike, morajo merodavni politiki dobro poznati velikanski svetovni in specialno državni gospodarski pristroj; le na tak način more parlament in njega slovenski oddelek biti važen in uvaževan faktor pri določevanju usode ljudstva.

(Dalje prih.)

Javnost pridobninskih registrov.

V lanskem tozadevnem sestavku (»Slov. Pr.« str. 137 in nasl.) obljubil sem priobčiti svojedobno odločbo upravnega sodišča v tej stvari. Ta odločba izrekla se je dne 19. oktobra l. 1898. po javni ustni razpravi, na kateri je bil prisoten dotični davčni zavezanec sam, dočim je poslalo finančno ministerstvo, ki v predhodnem postopanju ni vložilo protispisa ali odgovora na dotično pritožbo, zastopnika na to razpravo. Ta zastopnik prigovarjal je najprej v formalnem pogledu, da po §-u 44. zakona z dne 22. oktobra 1875, št. 36. drž. zak. 1876 ni povoda za razpravo, ker je baje toženo administrativno oblastvo, t. j. c. kr. finančno ministerstvo dokazalo, da je pritožitelj po dodatku ministerske naredbe z dne 16. marcija 1898, št. 10520 izgubil vzrok za pritožbo. Ta dodatek namreč obsega naročilo finančnega ministerstva podrejenim organom, da pri vpogledu pridobninskih registrov ni smeti nasprotovati, če si davčni zavezanec hoče napraviti beležke in zaznamke, kolikor to napravljanje ne ovira pravice vpogleda drugim davčnim zavezancem. Pritožitelj, davčni zavezanec, se je upiral temu nazoru ministerskega zastopnika.

Upravno sodišče je razsodilo v smislu predloga davčnega zavezanca in odklonilo formalni predlog ministerskega zastop-